

Pandemie koronaviru v kontextu četby a interpretace znamení doby

Jana Maryšková

DOI: 10.32725/cetv.2021.005

Abstrakt:

Článek se zabývá současnou pandemií koronaviru jako možným „znaméním doby“ ve smyslu úlohy církve „zkoumat znamení času a vykládat je ve světle evangelia“ a klade si otázku, jak lze koronavirovou pandemii v tomto kontextu interpretovat. Nejprve představuje obecná kritéria pro četbu znamení doby. Poté uvádí čtyři vybrané interpretace koronavirové pandemie, které následně teologicky reflektuje za pomoci uvedených kritérií. Na základě této reflexe ukazuje, že ne každou interpretaci pandemie lze považovat za četbu znamení doby. Poukazuje tak na potřebu rozlišování znamení a na důležitost požadavku „s pomocí Ducha svatého a ve světle Božího slova“ posuzovat křesťanský smysl událostí.

Klíčová slova: koronavirová pandemie, znamení doby, teologie odplaty, globalizace, solidarita

V ranním kázání v kapli Domu sv. Marty dne 23. října 2015, krátce před závěrem druhého zasedání biskupské synody o rodině, zdůraznil papež František, že mění se doba vyžaduje, aby se spolu s ní měnili i křesťané, jejichž „postoj musí být neustále v pohybu v souladu se znamením doby“.¹ Jak papež dále uvedl, křesťané přitom musí zůstat věrni „pravdě evangelia“, nepřizpůsobovat se světu a neupadat do „pohodlného konformismu“. Důležité je naopak pečlivě rozlišovat probíhající změny, a to beze strachu a ve svobodě. Je proto potřeba otevřít se síle Ducha svatého a snažit se pomocí rozlišování dobře porozumět tomu, co se odehrává nejen v našem nitru, ale i okolo nás: „(...) naší prací má být pohled do nitra a rozlišování vlastních pocitů a myšlenek. A také pohled na to, co se děje venku, a rozlišování znamení doby“;² neboť, jak papež upozorňuje, četba a interpretace znamení doby není „exklusivní úlohou kulturních elit“, Ježíš nemluví před akademiky, doktory a intelektuály, ale před prostými rolníky (srov. Mt 16,2–3; L 12,54–55). Proto je úkolem všech křesťanů snažit se „v tichu, reflexi a modlitbě“ rozpoznávat tato znamení a Boží vůli.³

1 © PAPEŽ FRANTIŠEK, Die Zeiten ändern sich, *L'Osservatore Romano* 46/2015, německé vydání, (on-line), dostupné na: http://www.vatican.va/content/francesco/de/cotidie/2015/documents/papa-francesco-cotidie_20151023_zeiten-aendern-sich.html, citováno dne 02. 12. 2020.

2 Tamtéž.

3 Srov. tamtéž.

Ačkoli byla papežova slova pronesena v kontextu probíhající druhé synody o rodině, netýkají se pouze problematiky manželství a rodiny, mají obecnou platnost, neboť „církve (...) musí neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, aby mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou: jaký je smysl přítomného a budoucího života a jaký je jejich vzájemný vztah.“⁴ Proto i současná koronavirová pandemie, která zásadním způsobem zasáhla a stále ještě zasahuje do soukromého, pracovního i veřejného života milionů lidí na celém světě, do oblasti hospodářství, politiky, kultury, zdravotnictví jednotlivých států, která ukázala naši zranitelnost a zpochybnila mnohé jistoty, může být chápána jako ono znamení doby, jak o něm papež hovoří. Otázkou však je, jakým způsobem mají křesťané toto znamení doby číst, jaké možné interpretace nabízí a v jakém smyslu lze či nelze současnou koronakrizi za znamení doby považovat. O zodpovězení této otázky se chce pokusit předložený článek.

Četba a interpretace znamení doby

Ačkoli je četba a interpretace znamení doby úkolem všech křesťanů, jak bylo uvedeno výše a jak připomíná např. i pastorální konstituce *Gaudium et spes*,⁵ ne každou událost lze za znamení doby považovat, a je proto třeba rozlišování: „Boží lid ovlivněný vírou, že je veden Duchem Páně naplňujícím vesmír, se snaží rozeznávat v událostech, potřebách a přáních, na nichž se podílí spolu s ostatními lidmi naší doby, pravé známky Boží přítomnosti nebo Božího záměru.“⁶ Jak zdůrazňuje M. Vogt, je zapotřebí kriteriologie, aby mohl být výklad dějinných fenoménů ve světle víry odlišen od přizpůsobení se duchu doby a očištěn od nahodilostí a ideologického zabarvení. Vogt nabízí kriteriologii znamení doby inspirovanou Hünermannem, Sanderem a Ruggierim, aniž by si však činil nárok na úplnost:⁷ 1) „znamení doby“ jsou fenomény, které svou obecností a četností vyznačují určitou epochu. Netýkají se pouze jednotlivých skupin a jejich zájmů, ale lidstva jako celku. Mají univerzální význam pro vývoj a budoucnost lidstva. Teologicky se týkají nahlížení stop budoucího již nyní a zde; 2) „Znamení doby“ se týkají podstatných otázek lidského bytí, v nichž se artikulují nouze a touhy určité doby. Nejedná se o projekci přání člověka, ale tyto otázky vyrůstají z utrpení, ztroskotání a zranitelnosti, v nichž se *sub contrario* manifestuje touha po spásném Božím jednání; 3) „Znamení doby“ nejsou události v dějinách a přírodě jako takové, ale z nich plynoucí změny ve vědomí lidí. Jedná se o změny v chápání, orientaci, změny měřítek vyvolané situacemi nouze, které se mohou proměnit ve zkušenost záchrany, spásy; a konečně 4) „znamení doby“ se týkají krizí, které vyžadují rozhodnutí člověka mezi tím, co je správné a co je špatné. Znamení doby se tedy podle Vogta stávají ty krizové jevy, v nichž se objevuje možnost rozhodnutí se pro Boha a pro život. Podobně označuje výše zmíněný H.-J. Sander za znamení doby události, v nichž se člověk musí rozhodnout, zda bude jednat lidsky, či nelidsky. Jinými slovy, zda bude chránit lidskou důstojnost, neboť Bůh se identifikuje s těmi, jejichž důstojnost je ohrožena, a povolává člověka k tomu, aby se v událostech, které lidskou důstojnost potlačují či ničí, zachoval lidsky a nikoli nelidsky, tedy aby v souladu s Boží vůlí lidskou důstojnost chránil.⁸ Možnou podobu četby znamení doby představuje také H. Waldenfels, a to na příkladu *Instru-*

4 *Gaudium et spes*, čl. 4.

5 Srov. *Gaudium et spes*, čl. 44.

6 *Gaudium et spes*, čl. 11.

7 Srov. Markus VOGT, Den Schrei der Schöpfung hören: Das ökologische Bewusstsein als Zeichen der Zeit, in: *Das Zweite Vatikanische Konzil und die Zeichen der Zeit heute*, ed. Peter HÜNERMANN, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2006, s. 123–124.

8 Srov. Hans-Joachim SANDER, Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute *Gaudium et spes*, in: *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, sv. 4, zvl. vydání, ed. Peter HÜNERMANN – Bernd Jochen HILBERATH, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2009, s. 725.

mentum laboris řádného valného shromáždění biskupské synody v roce 2012 k tématu „Nová evangelizace“, které se zabývalo analýzou doby v sedmi oblastech: kulturní, sociální, ekonomické, politické, vědecko-technické, komunikační a náboženské. V oblasti sociální bylo např. konstatováno, že svět je ve velké míře charakterizován fenoménem migrace, vzniká „klima extrémní migrace“, které však vede k vytváření nových podob solidarity. V ekonomické oblasti se stále více rozevírají nůžky mezi bohatými a chudými, což posiluje tendence k násilí. V oblasti vědecko-technické vede dosažený pokrok k přehnaným očekáváním, věda a technika se vystavují nebezpečí, že se stanou novými idoly současnosti atd. Podle Waldenfelse je důležité, že jsou tyto události čteny jako to, čím jsou: jako znamení probíhajících změn, které jsou vnímány ve vzájemných souvislostech a v jejichž rámci se vyvíjí zkušenost církve. Proto musí být přijímány a očišťovány v procesu rozlišování a konfrontace s křesťanskou vírou. To umožňuje kritickou četbu životního stylu, myšlení, vyjadřování lidí „dnešní doby“, ale také kritickou četbu stávajícího stylu pastorače či způsobu evangelizace církve. Díky tomuto rozlišování, jehož podnětem bylo v tomto případě téma nové evangelizace, se např. ukázalo, že tradiční formy evangelizace potřebují hluboké změny a *Instrumentum laboris* formuluje požadavky pro evangelizaci v dnešní době.⁹

Výše uvedené příklady ukazují, že znamení doby lze nacházet jak ve všedním, každodenním životě lidí, tak v životě církve a „církev má povinnost zkoumat znamení času a vykládat je ve světle evangelia“,¹⁰ aby mohla odlišovat skutečnosti nepodléhající změnám od těch, které jsou proměnlivé a mění se spolu se změnami ve světě; dále že znamení doby nejsou jen události, které charakterizují určitou dobu, jak je vnímal např. Jan XXIII.,¹¹ ale rovněž události, které jednak vyzývají k interpretaci, a to jak teology, tak křesťany obecně, kteří mají „s pomocí Ducha svatého poslouchat, chápat a vykládat, co všechno naše doba říká, a ve světle Božího slova to posuzovat“,¹² a jednak v posledku ukazují, že četba znamení doby nikdy nebude ukončeným procesem, ale zůstává trvalou úlohou, dokud existuje církev a svět.

Jak lze číst současnou covidovou pandemii?

Probíhající pandemii koronaviru dnes komentuje množství odborníků z řad politiků, ekonomů, psychologů, lékařů aj., s jejichž názory se lze prakticky denně setkat v tištěných i elektronických médiích či na sociálních sítích. Některé z těchto názorů jsou erudované, jiné, zejména na sociálních sítích, lze mnohdy považovat spíše za projekci vlastních přání či odraz psychických vlastností jedince (konspirační teorie, fake news apod.) a není vždy snadné se v záplavě těchto často protichůdných názorů orientovat. Koronakrize však nemá jen politické, ekonomické, zdravotní či sociální aspekty, ale je – jakožto významná událost charakterizující naši dnešní dobu – kontextem i pro teologickou reflexi, který je třeba zkoumat a interpretovat ve světle evangelia,¹³ jak bylo uvedeno výše. Některé možné interpretace covidové pandemie uvádíme v následujících odstavcích.

Pandemie jako znamení Božího trestu

Jedním z možných způsobů četby současné koronakrize je její interpretace jako znamení Božího trestu za hříchy lidí, kteří žijí *etsi Deus non daretur*, ať již ve vztahu k druhým lidem či ve vztahu

9 Srov. Hans WALDENFELS, Zeichen der Zeit, in: *Die großen Metaphern des Zweiten Vatikanischen Konzils. Ihre Bedeutung für heute*, ed. Mariano DELGADO – Michael SIEVERNICH, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 2013, s. 114–117.

10 *Gaudium et spes*, čl. 4.

11 Srov. *Pacem in terris*, čl. 39.

12 *Gaudium et spes*, čl. 44.

13 *Gaudium et spes*, čl. 4.

k přírodě, jak upozorňuje např. L. Boff. Podle Boffa je současná koronakrize důsledkem nezodpovědného vztahu lidí k naší Zemi, dlouhodobé lhostejnosti vůči ekologickým krizím, klimatickým změnám, bezohledného drancování přírodních zdrojů a ztráty respektu vůči přírodě. Boff odkazuje na J. Lovelocka, který hovoří o pomstě Velké matky Země v podobě tajfunů, povodní, sucha, nemocí jako horečky dengue, viru Zika, SARS, Ebola či současného koronaviru. Názor o odplatě Matky Země Boff nesdílí, apeluje však na zásadní změnu přístupu k naší planetě.¹⁴

Ačkoli, jak uvádí H. Zaborowski, je koronakrize symptomem hlubokých problémů, před kterými již řadu let stojíme, jako je např. ztráta vědomí jednoty a solidarity v moderních společnostech, ekonomizace zdravotnictví, snaha podřizovat vše trhu a matematickým kalkulacím, neschopnost člověka pozdně moderní doby snášet utrpení a přijmout vlastní smrtelnost, idolatrizace vědecko-technického pokroku apod.,¹⁵ nelze ji jednoduše považovat za Boží trest již proto, že dopadá stejně na všechny lidi, tedy i na lidi poctivé a spravedlivé, na děti, na nejchudší a nejzranitelnější, na jejichž stranu se Bůh přednostně staví. Vzhledem k milionům lidí všech kontinentů, kteří jsou koronavirovou pandemií zasaženi, navíc nikdo není s to určit, za jaký konkrétní hřích by měl být ten který člověk potrestán. Vykládat koronavirovou pandemii tímto způsobem by znamenalo stavět se do pozice Boha.

Chápání nemoci jako následku za hřích nemá oporu ani v biblických textech – připomeňme např. knihu Jób či podobenství o uzdravení slepého, kdy Ježíš na otázku svých učedníků, „kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?“, odpovídá: „Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží“ (J 9,2–3). Podobně se v souvislosti s jiným neštěstím Ježíš ptá: „Myslíte, že tito Galilejci byli větší hříšníci než ti ostatní, že to museli vytrpět? Ne, pravím vám, ale nebudete-li činit pokání, všichni podobně zahynete. Nebo myslíte, že oněch osmnáct, na které padla věž v Siloe a zabila je, byli větší viníci než ostatní obyvatelé Jeruzaléma? Ne, pravím vám, ale nebudete-li činit pokání, všichni právě tak zahynete“ (L 13,1–5). Ježíš sám tedy tuto teologii odplaty odmítá. Hospodin nechce smrt hříšníka, ale požaduje, aby se obrátil a žil: „Což si libuji v smrti svévolníka? Je výrok Panovníka Hospodina. Zdalipak nechci, aby se odvrátil od svých cest a byl živ?“ (Ez 18,23), podobně: „Řekni jim: Jakože jsem živ, je výrok Panovníka Hospodina, nechci, aby svévolník zemřel, ale aby se odvrátil od své cesty a byl živ (...)“ (Ez 33,11). Představa Stvořitele, který pandemiemi ničí své stvoření, odporuje víře v milosrdného Boha, který hřešícímu a nedokonalému člověku nabízí možnost odpuštění (srov. Gn 18,23–33), neboť Hospodinovo milosrdenství vítězí nad soudem (srov. Jk 2,13).

Koronavirová pandemie by proto neměla být čtena jako znamení Boží odplaty, Bůh nesesílá na lidstvo virus jako trest za jeho hříchy. Hovoří-li přesto Písmo o Božím trestu, pak podle kardinála Kocha v tom smyslu, že Bůh nechává člověka nést následky jeho vlastních činů a selhání, kterých se člověk ve své svobodě dopouští. Lidé tak trestají sami sebe, nedbají-li Božích přikázání, a jsou proto voláni k obrácení. V tomto smyslu je současná koronakrize spíše než otázkou „PROČ Bůh tuto pandemii dopouští“ otázkou „CO nám chce Bůh touto krizí říci a co se z ní do budoucna máme (nejen) jako křesťané naučit“,¹⁶ a neměla by proto vést k rezignovanému postoji s odkazem na nezměnitelnou Boží vůli, ale naopak k aktivní pomoci těm, kteří jsou koronakrizí nejvíce

14 Srov. © Leonardo BOFF, As origens do Coronavirus (on-line), dostupné na: <https://aterraeredonda.com.br/coronavirus-uma-reacao-e-represalia-de-gaia/>, citováno dne 03. 12. 2020.

15 Srov. Holger ZABOROWSKI, Über das Virus – unter Vorbehalt oder: Die Erschütterungen der Corona-Krise und die Möglichkeit der Solidarität, in: *Christsein und die Corona-Krise: Das Leben bezeugen in einer sterblichen Welt. Mit einem Geleitwort von Papst Franziskus*, ed. Walter Kardinal KASPER – George AUGUSTIN, 2. vyd., Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2020, s. 105–106.

16 Srov. Kurt Kardinal KOCH, Die Corona-Krise mit den Augen des Glaubens betrachten, in: *Christsein und die Corona-Krise: Das Leben bezeugen in einer sterblichen Welt. Mit einem Geleitwort von Papst Franziskus*, ed. Walter Kardinal KASPER – George AUGUSTIN, 2. vyd., Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2020, s. 34.

postižení, neboť právě aktivní život z daru víry, z evangelia pro druhé je dnes hlavním úkolem křesťanů.

Pandemie jako znamení „špatné“ globalizace

Globalizaci lze považovat za stěžejní kontext naší dnešní doby. Jedná se o transformační proces, který má řadu dimenzí a díky kterému je dnes lidstvo stále větší měrou propojeno v mnoha oblastech. Hovoříme o globalizaci hospodářství, finančních trhů, propojení komunikačními technologiemi; k tomuto procesu však patří také sociální exkluze či nárůst počtu chudých. Jak uvádí papež Benedikt XVI., „dobře chápané a řízené procesy globalizace skýtají příležitost k dosud nevídanému přerozdělení obrovského bohatství na celosvětové úrovni; když budou řízeny špatně, mohou naopak vést k růstu chudoby a nerovností a vyvolat i celosvětovou krizi. Je zapotřebí odstranit nedostatky tohoto procesu, které způsobují nová rozdělení mezi národy i uvnitř národů, a zasadit se o to, aby přerozdělování bohatství nedoprovázelo zároveň přerozdělení chudoby nebo dokonce její nárůst.“¹⁷

Právě negativní jevy a rizika spojená s globalizací jsou předmětem její kritiky i úvah o konci globalizace. Pro kritiky globalizace je současná koronavirová pandemie potvrzením jejich postojů.¹⁸ Podle Benedikta XVI. však má „globalizace více dimenzí a zahrnuje celou škálu hodnot: tento proces musí být pochopen v různosti a jednotě všech svých dimenzí, včetně dimenze teologické. Tak bude možno prožívat a usměrňovat globalizaci lidstva v kategoriích vztahovosti, společenství a sdílení dober.“¹⁹ A jak uvádí papež Jan Pavel II., „globalizace není a priori ani dobrá, ani špatná. Bude tím, co z ní lidé učiní“.²⁰

Globalizace má jistě řadu problematických aspektů, k nimž patří i současná koronavirová pandemie, jejíž dopad prakticky do všech oblastí života pociťují lidé na celém světě – ukazuje se „globální zranitelnost globálního světa“.²¹ Pandemii koronaviru však přesto nelze primárně chápat jako znamení „špatné“ globalizace, kterou by bylo možno jednostranně redukovat pouze na negativní aspekty. Podle H. Zaborowského existuje ještě jiná globalizace, jejíž kořeny lze nalézt mj. v křesťanství a která byla v období moderny dále rozvíjena – ve formě vědomí, že my lidé sdílíme společný svět a tvoříme jedno společenství. Tato globalizace, kterou Zaborowski nazývá globalizací solidarity, je spjata s dvojí odpovědností: se sociální odpovědností vůči druhým lidem a s ekologickou odpovědností vůči přírodě. Křivdy a utrpení v jedné či druhé oblasti, ať se dějí kdekoli na světě, nás proto nesmějí nechat lhostejnými.²² Podle Zaborowského nelze vyloučit, že koronakrize ještě více neprohloubí již existující nerovnosti, že např. státy na severu se s ní nevyrovnejí lépe, než státy na jihu, že Západ nebude trpět méně, než východní země, že nedojde ke zvýraznění rozdílů i v rámci jednotlivých společností: bohatí, vzdělaní, zdraví budou mít větší šanci projít krizí bez úhony než ti, kteří byli již před pandemií chudí, málo vzdělaní a nemocní. Právě proto je zapotřebí solidarity lidí mezi sebou navzájem i solidarity s přírodou, máme-li jako lidstvo na této planetě přežít. Z tohoto důvodu by podle Zaborowského mělo být 21. století stole- tím solidarity akcentujícím ochranu lidské důstojnosti.²³ Podobně hovoří i papež František, podle něhož z nás stále více globalizovaná společnost činí sousedy, nikoli však sestry a bratry. Covido-

17 *Caritas in veritate*, čl. 42.

18 Srov. ZABOROWSKI, Über das Virus..., s. 110.

19 *Caritas in veritate*, čl. 42.

20 JAN PAVEL II., Promluva k Papežské akademii sociálních věd (27. dubna 2001), in: *Insegnamenti XXIV*, 1 (2001), Vatikán: Libreria Editrice Vaticana, 2003, s. 800.

21 © Tomáš HALÍK, Křesťanství v čase nemoci (on-line), dostupné na: <http://halik.cz/cs/tvorba/clanky-eseje/clanek/606/>, citováno dne 8. 12. 2020.

22 Srov. ZABOROWSKI, Über das Virus..., s. 110.

23 Srov. tamtéž, s. 110–111.

vá pandemie ukázala naši neschopnost jednat a postupovat společně,²⁴ zároveň však „tato krize ukázala, že právě v krizových situacích závisíme na solidaritě druhých, a vybízí k tomu, abychom svůj život dali nově do služeb druhých. Má námi otrást globální nespravedlnost, abychom se probudili a uslyšeli volání chudých i naší těžce nemocné planety.“²⁵

Nikoli tedy koronakrize jako globální pandemie, ale z ní se rodící globální solidarita spočívající ve schopnosti nechat se zasáhnout nouzí druhého, spočívající v nasazení se pro druhé bez ohledu na vlastní zájmy, v ochotě riskovat vlastní život pro druhého člověka a jeho důstojnost, ať již v domovech pro seniory, v nemocnicích, výzkumných laboratořích, v rodinách²⁶ či v pomoci v nejpostiženějších oblastech přes hranice států, kterou lze pozorovat již od vypuknutí první vlny pandemie, je oním znamením doby, neboť je, jak je uvedeno výše, oním rozhodnutím se pro život a ochranu lidské důstojnosti, k níž nás povolává Bůh indentifikující se s těmi, jejichž důstojnost je ohrožena. V tomto smyslu tedy lze číst pandemii koronaviru jako znamení – znamení globalizace solidarity, jak o ní hovoří Zaborowski. Je úkolem církví a všech křesťanů spolupodílet se na utváření humánní dimenze globalizace a vnášet do společnosti hodnoty jako důstojnost každé lidské osoby, spravedlnost, solidarita a pomoc těm nejchudším, a to zejména v dobách globálního ohrožení, kterému náš svět právě čelí a patrně i v budoucnu čelit bude, neboť solidarita znamená „pevnou a trvalou odhodlanost usilovat o obecné blaho neboli dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme zodpovědní za všechny“.²⁷

Pandemie jako otázka po křesťanské identitě

Kardinál Koch označuje období krizí, k nimž lze řadit i současnou pandemii koronaviru, za hodinu pravdy, která ukáže, jaké priority máme nejen v našem lidském životě, ale i v životě z víry.²⁸ Pandemie, která při své první vlně vyprázdnila a zavřela kostely právě v období nejvýznamnějších křesťanských svátků, se pro křesťany stala příležitostí zamyslet se znovu a hlouběji nad svým vztahem k Bohu i nad svou křesťanskou identitou. Jak uvádí T. Halík: „absence veřejných bohoslužeb byla příležitostí ‚zajet na hlubinu‘ a položit si velmi podstatné otázky. Pokud pro mnoho katolíků byla nedělní návštěva mše jedním z hlavních pilířů jejich křesťanské identity, byli nyní postaveni před otázkou, co může být ještě dalším a hlubším zdrojem jejich života z víry. *Co dělá křesťana křesťanem*, když tradiční ‚církevní provoz‘ náhle přestane fungovat?“²⁹ Zároveň byl „čas prázdných kostelů“ i příležitostí k zamyšlení se nad budoucností církve: „*Možná církvím tento čas prázdných kostelů symbolicky ukazuje jejich skryvanou prázdnotu a možnou budoucnost, pokud se vážně nepokusí představit světu úplně jiný tvar křesťanství.*“³⁰

Halík v této souvislosti poukazuje mimo jiné na citát papeže Františka z knihy Zjevení – „musíme Ježíši Kristu otevřít dveře, neboť on klepe a volá“, a na papežův dodatek k tomuto výroku: „Ale někdy se ptám, zda kvůli nedýchatelnému vzduchu naší sebevztažnosti nebude Ježíš klepat uvnitř nás, abychom ho nechali vyjít ven.“³¹ Doba zavřených kostelů je příležitostí k tomuto „vyjítí ven“, k němuž papež církev vyzývá – je nutné „vyjít z kostelů a z farností, vyjít ven a hledat lidi tam,

24 Srov. *Fratelli tutti*, čl. 12.

25 FRANTIŠEK, Předmluva, in: *Christsein und die Corona-Krise: Das Leben bezeugen in einer sterblichen Welt. Mit einem Geleitwort von Papst Franziskus*, ed. Walter Kardinal KASPER – George AUGUSTIN, 2. vyd., Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2020, s. 6.

26 Srov. ZABOROWSKI, Über das Virus..., s. 111–112.

27 *Sollicitudo rei socialis*, čl. 38.

28 Srov. KOCH, Die Corona-Krise mit den Augen des Glaubens betrachten..., s. 36.

29 Tomáš HALÍK, *Čas prázdných kostelů*, Praha: NLN, 2020, s. 16.

30 © Tomáš HALÍK, *Křesťanství v čase nemoci...*

31 *Gaudete et exsultate*, čl. 136.

kde žijí, kde prožívají svá utrpení i naděje.³² Obrazem, popisujícím takovouto církev, je polní nemocnice: „Je mi zcela jasné, že to, co dnes církev potřebuje ze všeho nejvíc, je schopnost léčit rány a zahřívát lidská srdce, tedy blízkost a solidarita. Církev vidím jako polní nemocnici po bitvě. Těžce raněného se nemusíme ptát, jak vysoký má cholesterol nebo cukr. Je třeba léčit rány. Až potom můžeme mluvit o všem ostatním.“³³ Pro papeže Františka je proto důležitý „obrat od moralizujícího křesťanství ke křesťanství terapeutickému“.³⁴ Požaduje církev, která „nečeká, až zranění zaklepou na dveře, jde a vyhledává je na ulici, shromažďuje je, objímá, léčí, dává jim pocítit lásku“.³⁵ Církev nemá být církví trestající, ale umožňující shledání s láskou, kterou je Boží milosrdenství. To se týká i těch, kteří cestu do církve dosud nenašli či církev z nějakého důvodu opustili: „místo církve, která jenom přijímá a má otevřené dveře, snažme se být také církví, která nachází nové cesty, je schopná vycházet ze sebe a jít k těm, kdo do ní nepřicházejí, odešli nebo jsou lhostejní.“³⁶ Podobně jako papež František hovoří i kardinál Kasper o tom, že církev musí být přítomna ve světě a musí být církví pro druhé. Její budoucností je návrat k diakonii ve smyslu slov papeže Františka o církvi jako polní nemocnici.³⁷

Doba zavřených kostelů během probíhající pandemie koronaviru proto může být čtena jako znamení toho, jak lépe porozumět diakonickému úkolu, který církev má, aby byla skutečně církví Ježíše Krista, jehož praxe příklonu k chudým, nemocným, vyloučeným, láska k trpícímu a potřebnému bližnímu je základním měřítkem pro praxi církve; ale také jaké formy pastorační činnosti zvolit, aby odpovídaly podmínkám života dnešního člověka a mohly být dnešním člověkem přijaty, neboť pastorační práce do budoucna již nebude moci být zaopatřovací pastorační, která křesťany pouze shromažďuje. Důležité není jen *communio*, ale také *missio* – poslání, vykročení ze svých struktur, jak o něm opakovaně hovoří papež František, aktivní život z evangelia, z daru víry pro druhé, aby jim křesťané mohli sloužit, neboť podpora a pomoc druhým jsou dnes spatřovány jako primární úkoly křesťanů, jak již bylo uvedeno výše. Jak uvádí T. Halík: „Možná máme přijmout nynější půst od bohoslužeb a církevního provozu jako *kairos*, čas příležitosti k zastavení a důkladnému zamyšlení před Bohem a s Bohem. Jsem přesvědčen, že nastal čas přemýšlet, jak pokračovat na cestě reformy, o jejíž nutnosti mluví papež František: nikoliv pokusy o návrat do světa, který už není, ani spoléhání na pouhé vnější reformy struktur, nýbrž obrát k jádru evangelia, „cesta na hlubinu“.“³⁸ Dodejme, že tímto obrátem k jádru evangelia je právě milosrdenství, solidární láska, odpovědnost za potřebné a vyloučené. Po vzoru Ježíše Krista, který „sám sebe zmařil a stal se jedním z lidí“ (F 2,7), má se i církev vzdát své uzavřenosti, stát se „jedním z lidí“, aniž by přitom ztratila svou křesťanskou identitu spočívající v tomto kenotickém aspektu.

Pandemie jako znamení Božího apelu „Ty sám se učíš bližním!“

Probíhající covidovou pandemií lze číst různými způsoby. Jednou z možností je vnímat ji jako znamení Božího trestu, jak bylo uvedeno výše, tedy jako otázku směřující od člověka k Bohu – „proč, za jaké hříchy“ apod. Pandemii však lze číst také obráceně – jako Boží apel na člověka. Ada-

32 PAPEŽ FRANTIŠEK, *Jméno Boží je Milosrdenství*. Rozhovor s A. Torniellim, Praha: Dobrovský, 2016, s. 61.

33 Paul M. ZULEHNER, *Papež František a jeho reforma církve*, Praha: Vyšehrad, 2016, s. 73.

34 Tamtéž, s. 74.

35 PAPEŽ FRANTIŠEK, *Jméno Boží je Milosrdenství ...*, s. 22–23.

36 © RADIOVATICANA.cz, *Rozhovor s papežem Františkem* (on-line), dostupné na: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=18878>, citováno dne 8. 12. 2020.

37 Srov. Walter Kardinál KASPER, Corona-Virus als Unterbrechung – Abbruch und Aufbruch, in: *Christsein und die Corona-Krise: Das Leben bezeugen in einer sterblichen Welt. Mit einem Geleitwort von Papst Franziskus*, ed. Walter Kardinál KASPER – George AUGUSTIN, 2. vyd., Ostfildern: Matthias Grünewald Verlag, 2020, s. 26.

38 © Tomáš HALÍK, *Křesťanství v čase nemoci...*

movi klade Hospodin otázku „Kde jsi?“ (Gn 3,9), Kaina se táže „Kde je tvůj bratr Ábel?“ (Gn 4,9), podobně v Novém zákoně říká Ježíš zákoníkovi: „Jdi a jednej také tak“ (L 10,37). Všechny tyto otázky či apely vybízejí k odpovědi a mohou být čteny jako otázky položené nám v době současné koronakrize – kde je místo nás, křesťanů, v době pandemie, kdo je náš bližní, a jsme my bližním pro druhého?

Učinit se bližním znamená podle H. Steinkampa nepohlížet na druhé z perspektivy zdánlivě zdravých, silných, což může vést k odstupu, k nebezpečí ustrnutí v pozici těch, kteří nejlépe vědí, co druzí potřebují, kdy bližní se stávají objekty diakonie, ale znamená nechat se zasáhnout situací druhého člověka. Vědomí spolu-zasaženosti (*Mit-Betroffenheit*) nevede k nezúčastněnému soucitu a vyčleňování „těch druhých“, nýbrž k identifikaci s nimi, ke společnému úsilí o zlepšení jejich životní situace, a chrání tak důstojnost druhého. Z objektů diakonie se stávají její subjekty. Solidarita jakožto vzájemná diakonie jedněch pro druhé pak znamená komplementaritu braní a dávání, stírání hranic mezi zdravými a nemocnými, silnými a slabými. Podle H. Steinkampa je toto diakonie naslouchající volání bližního.³⁹ Podobně uvádí P. Ambros, že „určující pro diakonii není předmět lásky, nýbrž subjekt lásky. Diakonie se neptá ‚kdo je můj bližní‘, nýbrž (...) – s odkazem na podobenství o milosrdném Samaritánu – se ptá, čím jsem pro svého bližního já. V diakonii se mění smysl služby bližnímu: otázka identity bližního je totiž nahlížena prizmatem toho, čím je potřebný člověk v nouzi v očích Božích. Každá osoba, která probouzí soucit Boží, se stává bližním a pro tento soucit Boží je křesťan veden příkazem: ‚Jdi a stejně jednej i ty!‘ (Lk 10,37).“⁴⁰

Schopnost nechat se zasáhnout nouzí druhého prokázali všichni ti, kteří již během první vlny pandemie šili roušky, obstarávali nákupy seniorům a lidem, kteří onemocněli covidem, pomáhali jako dobrovolníci hygienickým stanicím při tzv. trasování či si povídali prostřednictvím telefonních linek s osamělými seniery apod. Všichni tito lidé zaslechli „volání bližního“ a místo cesty spočívající v „nečinnosti a vyčkávání, v rezignovaném postoji, který se sytí naší potřebou bezpečí a sleduje jakousi ‚náhradní logiku‘: myslíme výlučně na to, jak se přizpůsobit nynější stísněnosti a dělat to, co jsme dělali předtím, aniž bychom porušovali restriktivní nařízení“⁴¹ zvolili druhou cestou, která „naopak tkví v přijetí tohoto času a v aktivním pěstování živého vztahu s Kristem tím, že se tvořivě vydáme hledat lidi, kteří obzvláště potřebují naši pomoc.“⁴² Právě v tomto smyslu může být pro nás křesťany současná pandemie koronaviru znamením – znamením Božího apelu, abychom se ve vztahu k „těm druhým“ stávali bližními a tím se stávali učedníky Kristovými. Abychom nepřestávali hledat Boha v dialogu s druhými – nejen s křesťany, ale i s agnostiky a ateisty, abychom žili vůči svému nekřesťanskému okolí ve vztahu solidarity, tak jako Ježíš Kristus přichází na svět ze solidarity s hřešícím a trpícím člověkem, a abychom objevovali Krista v těch, kterým sloužíme, právě tím, že jim sloužíme.⁴³ Může být znamením Božího apelu, abychom se, nejen v době koronavirové pandemie, my sami stali odpovědí na „radosti, *naděje*, smutky a úzkosti lidí naší doby, zvláště těch kteří nějak trpí“.

V apelu „*Ty sám se učiň bližním!*“ je však obsažen ještě jeden důležitý aspekt. M. – D. Chénu a H. – J. Sander označili za znamení doby události v dějinách, které mají vztah k Ježíši Kristu. To jinými slovy znamená, že některé všednodenní události mohou vytvářet podmínky a prostor pro vztah Boha a člověka, mohou být přípravou pro setkání člověka s Bohem a jako takové jsou

39 Srov. Jana MARYŠKOVÁ, Vybrané kontexty současné teologie: teologie křesťanské praxe ve světě, *Studia theologica* 3/2016, s. 94–95.

40 Pavel AMBROS, *Doprovázet, rozlišovat, integrovat. Uvedení do pastorální antropologie*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., 2016, s. 240.

41 © M. CZERNÝ, Jak s Františkem číst znamení doby? (on-line), dostupné na: <https://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=30993>, citováno dne 11. 12. 2020.

42 Tamtéž.

43 Srov. Tomáš HALÍK, *Divadlo pro anděly: Život jako náboženský experiment*, Praha: NLN, 2010, s. 137; s. 148–150.

i znamením doby.⁴⁴ Takovými událostmi jsou situace, kdy lidé ve svém všedním životě usilují o dobro, které rozpoznávají ve svém svědomí,⁴⁵ kdy učiní ono *základní rozhodnutí*, jak ho chápal V. Boublík především ve vztahu k nekřesťanským náboženstvím, jak ho však lze chápat i v souvislosti s lidskou činností ve světě, a to tím, že zvolí cestu, která připravuje a očekává spásu,⁴⁶ neboť „kdo se vydá na cestu, aby konal dobro, už se přibližuje Bohu a je nesen Jeho pomocí, protože dynamice božského světla je vlastní, že osvěcuje naše oči, když se ubíráme k plnosti lásky.“⁴⁷ Všichni ti, kteří, byť nekřesťané, zaslechli ve svém svědomí apel „*Ty sám se učiň bližním!*“ a následovali jej v pomoci všem, kteří byli a jsou během pandemie postiženi koronavirem, učinili toto základní rozhodnutí pro dobro a pro křesťany jsou znamením toho, že i „radikálně humánní“ práce nekřesťana může mít kvalitu křesťanské diakonie a že události ve všedním životě či spíše všední život sám může mít tzv. „eschatologickou hloubku“ – může se týkat toho, co člověka přesahuje.“⁴⁸

Závěr

Od doby II. vatikánského koncilu, kdy církev přestala chápat sama sebe jako *societas perfecta*, otevřela se světu a vstoupila s ním do dialogu, se předmětem teologické reflexe staly problémy lidí v různých životních situacích i závažná témata, o kterých vede církev se světem dialog. Církev nejenže světu pomoc poskytuje⁴⁹, ale také od dnešního světa pomoc a inspiraci přijímá⁵⁰, a to prostřednictvím četby znamení doby. Proto celý Boží lid musí „(...) poslouchat, chápat a vykládat, co všechno naše doba říká (...)“.⁵¹ Současná pandemie koronaviru – jako významná událost charakterizující naši dnešní dobu – vyzývá k tomu být jako toto znamení doby čtena. Článek, aniž by si činil nárok na úplnost, představuje čtyři možné způsoby četby a interpretace této pandemie, které teologicky reflektuje. Na základě této reflexe ukazuje, kterou z těchto interpretací lze a kterou naopak nelze za znamení doby považovat a v jakém smyslu může být koronavirová pandemie jako znamení doby chápána.

Kontakt

Mgr. et Mgr. Jana Maryšková, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

marysj00@tf.jcu.cz

44 Srov. Michal OPATRŇ, *Sociální práce a teologie: Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, Praha: Vyšehrad, 2013, s. 273.

45 Srov. *Gaudium et spes*, čl. 16.

46 Srov. OPATRŇ, *Sociální práce a teologie...*, s. 45–46.

47 *Lumen fidei*, čl. 35.

48 OPATRŇ, *Sociální práce a teologie...*, s. 46; s. 274.

49 Srov. *Gaudium et spes*, čl. 41–43.

50 Srov. *Gaudium et spes*, čl. 44.

51 Tamtéž.